

ARAS ÖREN: MUHTEŞEM GÜNDOĞDU
Üzerine Notlar

M. Kemal Adatepe

“*Bir Türk’ün bize kendi kültürümüzü anlatmaya hakkı olabilir mi?*” sorusuyla bitiriyor eski solcu gazeteci Sebastian Bonke yazısını; “bitkisel hayat” süren ünlü zengin A.G.’nin eşi Rosina ile gazetesi için yaptığı görüşmenin sonrasında. Gururu kırılmış, öfkeli.

Sebastian Bonke’ye yukarıdaki soruyu sorduran, onu kendini beğenmiş bir gururu kırılmışlıkla öfkeli bir sinizme sürükleyen, bitkisel hayat sürmekte olan A.G.’nin genç, güzel eşi Rosina ile yaptığı görüşmede düşündüğü/görmek istediği gibi birisiyle, daha önce adı Merve olan, olasılıkla [Berlin] Kreuzberg’de büyümüş, göçmen kökenli, hayalci, uçarı, zengin bir yaşlıyla evlenerek hatırı sayılır bir servetin üzerine konmayı becermiş, bundan dolayı da geçmişle arası iyi olmayan, geçmişle arasına bir nevi hafıza kaybı yerleştirmek isteyen/yerleştirmiş, biraz da aptal bir Türk kızı yerine, kocasının zenginliğini ince bir üstburjuva kültürü oluşturmada kullanmış, seçkin galerilerden, müzayedelerden toplanmış seçkin sanat eserlerinin toplandığı bir evin hanımlığını yapan bir kadınla karşılaşmış olması. Rosina (Merve), Christian Schad’ın 1926’da yaptığı ve şimdi kocasının arzusu üzerine evlerinin vitrinli dolabın solundaki köşesini süsleyen resmi Sebastian Bonke’ye şu sözlerle anlatıyor: “*Yeni İnsan artık bir birey değil, öte yandan kendi profili olmayan, yaşadığı yere intibak etmiş bir kitle insanı da değil, başkalarına karşı kendi pozisyonunu korumak isteyen, buna direnen bir genç kadının yüzü. Önsezili bir duyarlılıkla yaratılmış, ne kadar baştan çıkarıcı, ne kadar kışkırtıcı değil mi? Küstahlığın en ufak bir izi bile yok. Bay Bonke, şimdi bu resimdeki yüze iyi bakın ve bana doğruyu söyleyin: Benimle yaptığınız bu röportaja dayanarak, kafanızda kurduğunuz, belki de çoktan yazdığınız, o hikayenin bu evle bir ilgisi olabilir mi?..*”

Sebastian Bonke için şanssız bir durum; Rosina’nın şimdi şu resimdeki yüze bakın derken aslında benim yüzüme bakın dediğinin bilincinde. Kafasındaki resmin içinde bulunduğu evle bir ilgisinin bulunmadığının da bilincinde. Ama ne yapacağını bilmiyor. Sadece içinde bulunduğu durumu tam olarak anlayamadığı/tanımlayamadığı için değil, adlandıramadığı/tanımlayamadığı bu durumu kendisinden bir beklentisi olan gazetesine ve gazetesi aracılığıyla Alman kamuoyuna nasıl aktaracağını da bilemediği için; bir şekilde aktarsa bile önyargılarla donanmış bir kamuoyunun bu yeni durumu nasıl karşılayacağı konusunda bir fikri olmadığı için.

Oysa Rosina (Merve) yerine bitkisel bir yaşam sürmekte olan yaşlı kocası A.G. ile konuşma şansına sahip olsaydı kafasında önceden hazırladığı hikâyesini sunmakta bir zorlukla karşılaşmıyacaktı. Evet, Merve ismini Rosina olarak değiştirmişti, ama bunu kendisi ismini değiştirmek istediği için değil, A.G. onun ismini Rosina olarak değiştirdiği için yapmıştı. Burada bir irade söz konusuysa bu irade yalnızca, isminin değiştirilmesi „isteği“ karşısındaki kızgınlığına rağmen Merve’nin ilk karşılaşmalarındaki elektriklenmeyle A.G.’yi aramaya (A.G. ona, “*Vaktiniz olursa arayın lütfen*” diyerek kartını vermiştir) karar vermesindedir. Merve’nin ismini Rosina’ya değişmesinin sebebi, A.G.’nin bütün bir geçmişini “geride bırakmış” olması, kendi ismi de dahil herşeyi kendi yeni yaşamına uygun olarak değiştirmiş, uyarlamış ve değiştiriyor, uyarlıyor olmasıdır.

A.G.’nin ismi de dahil herşeyini değiştirmesinin, yeni bir “kişilik olması”nın öyküsü ve nedenleri bize anlatıcı kişi olan Aras ile İbrahim Gündoğdu arasındaki ilişki üzerinden anlatılır/aktarılır.

11 Temmuz 1966 günü Münih tren istasyonuna bavulunda yıllardır elışı kağıtlarından kestiği figürleriyle birlikte ayak basan Aras, uzun yıllar sonra bu figürlerinden biriyle, aynı trende birlikte yolculuk ettiği İbrahim Gündoğdu ile Münih sokaklarında “karşılaşır”. Onbeş yıl kadar önce “bakışları, uzak, yabancı ve ürkek, varlığı ile yokluğu belli olmayan, hemen hep susan, hiç konuşmayan” İbrahim Gündoğdu geçen zaman içinde, “Beni tanıdın mı? Hadi anlat bakalım, neler yaptın?” diye soran, Aras’ı “Ne mi yaptım?” diye arka arkaya yutkunan, kem küm ettiren birisine dönüşmüştür. İbrahim Gündoğdu’nun Aras’ı neredeyse “kontrolü altına aldığı” teklifsiz cüretkârlığının arkasında, geçen süre içinde oluşturduğu hatırı sayılır taşınır ve taşınmazlardan oluşan birikimi, zenginliği durmaktadır. Geleneksel kültürü “geleneklerden kopmadan” sonradan görme burjuva yaşantısına dönüştürmedeki başarısı onu “saygıyla” örnek gösterilen biri yapmıştır. Yıllar onun kaba doğulu konuşmasını değiştirmemiştir ama artık o kızının düğününde Alman bir dansöz oynatabilecek kadar da iş adamı olmuştur. İbrahim Gündoğdu cemaat üyesi olma ile birey olma arasındaki dilemmada bulunmaktan şikayetçi değildir; tam tersine, hayatın tadını çıkarmaktadır.

Aras ile İbrahim Gündoğdu’nun yolları yirmi beş yıl sonra tekrar kesişir. Bu sefer “Beni tanıdın mı?” diye soran, yirmi beş yıl öncesinin tersine Aras’tır. Ancak Aras hiç beklemediği bir durumla karşılaşır; önünde dikildiği İbrahim Gündoğdu yaslandığı bastonunu “ürkek bir zarıflıkla kaldırıp” yolundan çekil dercesine sallar. Aras’ın ikinci denemesi, “Merhaba, beni tanımadın mı?” girişimi ise aksanlı ama oldukça eğitim görmüş bir Almanca ile yüzüne bile bakılmadan verilen cevapla bozguna uğrar: “Benden ne istiyorsunuz?”. İbrahim Gündoğdu’nun kendisiyle dalga geçtiğini sanan Aras’ın “Beni tanımadın mı? Yani beni tanımadınız mı?” girişimi ise yine Almanca verilmiş “Önümden durup yolunu kesmeyin lütfen; yoksa siz de mi gazetecisiniz?” cevabıyla birlikte gerçekte yüzyüze gelmesini sağlar. Son kekelemeler İbrahim Gündoğdu’nun acıyan bakışlarına hedef olurken yanlarına gelen otel görevlisi araya girer. İbrahim Gündoğdu arabasına binip uzaklaşırken Aras konuştuğu kişinin A.G. olduğundan habersizdir. Ta ki Rosina A.G.’nin ölümünden sonra kendisine A.G.’deki “A”nın anlamını sorana kadar. Bundan dolayı da İbrahim Gündoğdu’yu “arama” serüveninde neden bir sessizlik, bir unutmusluk, bir yok sayma haliyle karşı karşıya kaldığını anlayamaz –gençler ise onu hiç tanımamışlardır. A’nın açılımının Abraham olduğunu öğrendiğinde ise onu yeni bir sürpriz beklemektedir: Rosina ondan yeni ölmüş olan kocasının “Gündoğdu gibi hep İstanbul’a bir trenle yolculuk yapma” isteğini, hayalini gerçekleştirmesini rica eder. Aras yazacaktır, onlar da bu yolculuğu yapacaklardır. Aras “büyük bir fedakarlık” gerektiren bu isteği Rosina’nın o zamana kadar görmediği kararlılığı karşısında geri çeviremez; “adeta büyülenmiş”tir.

Aras, Berlin’den İstanbul’a trenle yapılacak yolculuk için hummalı bir çalışmaya girişir. Kolay olmayan, yorucu ama sonuçta “değdi” denilen bir çalışma sonucunda her noktası en ince ayrıntısına kadar düşünülmüş bir Orient Express yolculuğu hazırlanır. Agatha Christie’nin ünlü *Şark Expressi’nde Cinayet* romanı örnek olarak hazırlanan yolculukta cinayet olmayacaktır ama, “Rosina’nın sevgili eşi A.G.’nin cenazesi” bu işi görecektir. Yolculuğa katılan kişiler Agatha Christie’nin Orient Express’indeki kişilerle eşleştirilmişlerdir. “Belçikalı emekli komiser Mösyö Hercule Poirot rolünü” Aras kendine ayırmıştır.

Herşey tamam olduğunda ve hareket günü geldiğinde Aras erkenden Berlin-Ostbahnhof’a gider, diğer yolcuları ve trenin kalkış saatini beklemeye başlar. Son dakikaya kadar gelen giden olmaz. Ortada bir Orient Express de yoktur. “Son anda merdivenlerden gürültüler, kalabalık ayak sesleri gelmeye” başlar; “İşte geliyorlardı... Al renkli çuha çaput ve sarı mavi çakşırlar giymiş, bellerine kuşak sarmış, yeşil destar çevreli keçe külahları ile, vurmali çalgıları, zurnazenleri, borucuları ile, ellerinde alemler, tuğlar ile dokuz kat mehter takımı, arkasında perona sığmayan bir kalabalık ile, Berlin’in medarı iftiharını Muhteşem İbrahim Gündoğdu’yu son yolculuğuna uğurlamaya geliyorlardı.”

Gelenler arasında Rosina (dolayısıyla A.G.'de) yoktur. O'nu göremeyişine hiç üzülmeyen Aras, “*Belki de bu gece rüyama girecekti, bana bir şeyler söylemek isteyecekti, ona mutlaka o zaman, neden gelmediğini soracaktım*” der, son söz olarak.

Her detayı incelikle düşünülmüş, kurgusu ustalıklı oluşturulmuş, özenli bir dille yazılmış, rahatlıkla biraz alaycılık karıştırılabileceğiniz bir gülümsemeye ve hoş duygularla, bir de gelecek kitabın kahramanının Rosina olabileceğini varsayarak kapatabilirsiniz *Muhteşem Gündoğdu*'yu; eğer aklınız neden yazarların, 1: anlatıcı kişi olarak yazar (“...*Evet, düpedüz ihanete uğramıştım. Tepeden tırnağa ezilmişlik. Hiçbir zaman tatmak istemediğim bir yenilmişlik. Doğrudan doğruya benim varoluşumla ilgili...*”); 2: gazeteci Sebastian Bonke olarak yazar (“...*Sebastian Bonke, ben seni iyi tanıyorum. Ne yazık ki becerememişsin. Her şeyi berbat etmişsin, yüzüne gözüne bulaştırmışsın. Şimdi acıklı bir maskaradan farkın kalmamış...*”); 3: ve her iki yazarı yaratan yazar olarak yazar (“*Gerçek hayattaki insanları anlatmak yerine, hayatı boyunca renkli elışı kağıtlarından kesip biriktirdiği figürleri yeniden, ama değişik bir boyutta, yeniden kurgulayıp anlatmaya çalışan yaşlı bir yazardan başka ne beklenir ki?...*”) böylesine “yerin dibine” geçirildiğine takılmamışsanız ve okuyucu olarak bu kitabın neresinde yer aldığınızı kendinize sormuyorsanız. Aklınız takılmış ve soruyorsanız o zaman kitabı yeniden gözden geçirmeye başlayabilirsiniz.

Muhteşem Gündoğdu Aras Ören'in daha önceki romanlarından tek kelimelik (“cool”, gibi) olabileceği gibi bir sayfadan daha uzun da olabilecek alıntılarını (editör kitabın başına koyduğu nattan bu kitapların, *Gündoğdular'ın Yükselişi, Beklenmedik Bir Ziyaretçi, Bitte Nix Polizei* ve *Berlin Savignyplatz* isimli romanlar olduğunu belirtmiş) ve bu alıntılarla bağlantılı roman karakterlerini barındırmakta. Bir açıdan bu romanın *Gündoğdular'ın* macerasının devamı olarak düşünebiliriz. Bir başka (fakat ilkinin yakını) bir açıdan da Aras'ın İbrahim Gündoğdu'dan “intikamının” hikâyesi olarak yorumlayabiliriz. Roman kahramanları, önceki romanların kahramanlarıyla eşleştirilmelerinin yanı sıra anlatıcı roman kahramanının kinikçe tutumunun sonucunda romanın iç gelişimi boyunca son bölümü de “yazarlar”. Okur sadece daha Aras'ın İbrahim Gündoğdu ile karşılaştığı gece gördüğü *Muhteşem Süleyman* rüyası ve Kadir'in at üzerinde “dünyayı fethetme” hikâyesiyle son bölüme hazırlanmaz, son bölüm bizzat gazeteci Sebastian Bonke tarafından, Aras'ın onu ve Rosina'yı evinde misafir ettiği “sahnede” anlatılmıştır: “...*özel bir trenle, hani öyle böyle değil imparatorlara layık saray gibi vagonları olan, şahsı(n)a kiralanmış bir trenle (...)* O başında kocaman beyaz sarığı, topuklarına kadar uzanan tekmil sim işlemeli gül kurusu kaftanı (...) *benzese benzese Muhteşem Gündoğdu, ancak Muhteşem Süleyman'a benzemeli... Yoksa yirminci yüzyıl başındaki Constantinopolis'e yolculuk eden bir para baronuna değil.*”

Sebastian Bonke bu “sonu” yazmakla yetinmeyecek, romanın bu sonla bitmesi için “ne gerekiyorsa” yapacaktır da. Yolculuk planlarının son aşamalarında gazetesinde yaptığı bir haberle İbrahim Gündoğdu'nun (eski) ailesinin ve çevresinin olaydan haberdar olmalarını sağlar, bir komite kurarak İbrahim Gündoğdu'yu mehter takımı ile uğurlamaya gelmeye istemelerine neden olur.

Sebastian Bonke'nin *Muhteşem Gündoğdu*'nun sonunu bu şekilde yazması, Rosina'nın Türkiye'ye kimin, İbrahim Gündoğdu'nun mu yoksa A.G.'nin mi döneceği seçimini yazarın kendisine bırakmasının sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında yazar Aras aracılığıyla İbrahim Gündoğdu'nun son yirmi beş yıllık “hikâyesini” anlatmayı istemiştir, eğretilmelerle, grotesklerle, paradokslarla vb. bunu denemiştir; bütün “araştırmaları” (bu araştırmaları sırasında Merve'nin babası olan kişiyle de karşılaşmıştır) yirmi beş yıl önceki İbrahim Gündoğdu'da takılmış kalmıştır; sanki son yirmi beş yıldır o yaşamamaktadır, kimse onu tanımamakta, hatırlamamaktadır. Bu “unutmuşluk” öylesine derindir ki, yirmi beş yıl sonra Sebastian Bonke'ye gelen telefonlardaki, mesajlardaki İbrahim

Gündoğdu imgesi, Aras'ın not defterine karaladığı cümlelerle aynıdır. Berlin-Ostbahnhof'a gelenler yirmi beş yıl öncesinin İbrahim Gündoğdu'sunu son yolculuğuna uğurlamaktadırlar.

Yarı alayla “...Artık sınırı geçiyorsun...” dediği İbrahim Gündoğdu'nun sınırı gerçekten geçmiş olduğunu, elişi kağıdından kestiği, *Odysee*'ye çantasında birlikte getirdiği figürün artık kendisine “çekil yolumdan” dediğini zor da olsa kabullenen yazar (“...şimdi yeni bir sayfa aç ve A.G.'nin izini sür...”), elişi kağıttan hazırladığı yeni bir figürle, Merve/Rosina ile amacına ulaşmaya çalışır. Rosina A.G.'nin ne yapacağını bilmektedir; öyleyse ne yapmış olduğunu da bil(ebil)ir! Fakat A.G. bu oyuna katılmak istemez, Rosina aracılığıyla geçmişini anlatmayı reddeder, günlerini sabah tuvaletinden sonra bir tür ölüm uykusuna yatarak geçirmeye başlar. Her şeyi Rosina'ya devretmiştir; o nasılsa ne yapılacağını biliyordur. A.G. geçmişini konusunda öylesine ketumdur ki, (artık kendisi de geçmişini hatırlayamamaktadır: “...Onların içinde şüphesiz kendi hayatının daha öncesi de var, işte asıl onu görmesi lazım, şimdi görmesi lazım, ama görmüyor, bir tek uçuşan bulutları görüyor, anlaşılmaz görüntüleri görüyor.”) Rosina onun geçmişini, “son arzusunun” bir tren yolculuğuyla Türkiye'ye dönmek olduğunu Sebastian Bonke ile birlikte Aras'ın evine yaptığı bir ziyarette onlardan öğrenir. Aynı şekilde Rosina'da geçmişini anlatmak istemez; geçmişini ile ilgili olarak bir yasak bölge (ve ‘Girmek Yasaktır’ diye bir de tabela) vardır. Ama A.G. ile Rosina arasında yazarların anlayamayacağı bir ruh dili, bir ruh hali birliği de vardır. Bu ruh hali birliği Rosina'ya “...Benimle yaptığınız bu röportaja dayanarak, kafanızda kurduğunuz, belki de çoktan yazdığınız, o hikayenin bu evle bir ilgisi olabilir mi?..” dedirtirken aynı zamanda Aras'a da “...Kafanda kurduğun, belki de çoktan yazdığın o hikayenin benimle, A.G. ile bir ilgisi olabilir mi?..” demektedir. Her iki figür de, A.G.'de, Rosina da “eski hayatların tıkdığı o müze gibi yere” ait olmadıklarını yazar(lar)ın sesini bastıran bir tonla, ısrarla vurgulamaktadırlar. Bu ısrarlı vurgulama her ne kadar Rosina aracılığıyla yapıyor ise de, vurgunun asıl çıkış kaynağı onunla yazarın “anlayamayacağı” bir ruh birlikteliği içinde olan Herr Abraham G.'dir. Merve'ye, “...hem bir ad nedir ki? Bir kimsenin o kimse olmasını sağlayan bir şart, bütün fiziksel ruhi ve manevi özelliklerimizin bütünü, o o bütünüün simgesi. Doğumdan ölüme kadar. Ama biz hep aynı kişi değiliz ki, kişiliğimiz gibi kimliklerimiz de değişiyor zamanla... Ah, bu ad meselesi çok derin bir mesele...” diyerek onu isminin Rosina'ya çevrilmesine ikna etmeye çalışan A.G. aynı zamanda bize *Muhteşem Gündoğdu*'nun özünü de işaret etmekte. Bu nedenle olsa gerek Herr Abraham G.'nin soyadının açılımını öğrenemiyoruz; G.'nin Gündoğdu'nun kısaltılışı olduğunu varsayıyoruz – gazetelerde resimlerinin altına isimleri başharflerden sonra gelen noktalarla yazılan suçlular gibi. Belki gerçekten öyledir, Gündoğdu'dur, belki de Rosina'nın bize yazara farketmeden söylemeye çalıştığı gibi (“...Ne tuhaf eşim de, Gündoğdu gibi hep İstanbul'a bir yolculuk yapmak isterdi...”) değildir. Belki de bu nedenle “...önemsiz görünen hayatların hikâyelerini yazıyorum, bBenim için asıl ilginç olanlar onlardır...” diyen yazar hikâyesini bir *kitsch*'le sonlandırıyor; *Odysee*'ye beraberinde getirdiği elişi kağıdından hazırladığı figüre, İbrahim Gündoğdu'ya “vefa borcunu” ödemek, onu son yolculuğuna onun düşlediği gibi gitmesini sağlamak için. Belki bir de Gastarbeiter'ler (misafir işçiler), Ausländer'ler (yabancılar), Alman Türkler ve Türk kökenli Almanlar üzerine yazdığı öyküsünde yeni, boş bir sayfa açabilmek için.

Hamburg, Aralık 2011